

VINOSOFIE

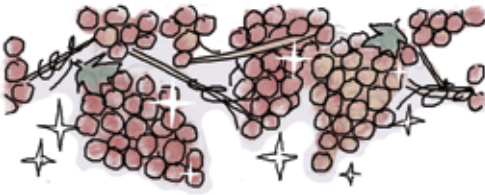
JACQUELINE DUURLAND

Vinosofie

Een proeve van denken en drinken

Boom – Amsterdam

Inhoud

Voorwoord 7

Bakermat van druivennat 11

Serieus symposium 19

Godsgeschenken 27

Leverlessen 35

Met mate 43

Dronkenschap 51

Glaassie troost 59

Ouderen 67

Prestige oblige 75

De druiven zijn zuur 83

Water bij de wijn 91

Vergeten druiven 99

Nat en cult 107

Robijnrood, wijnzwart 115

Drinkdiscours 123

In vino veritas 131

Wijntranen 139

Een natte ziel 147

Warmtebron 155

Oude wijn in nieuwe zakken 163

Selectie geraadpleegde literatuur 173

‘Er zit meer filosofie in een fles wijn
dan in alle boeken bij elkaar.’

— Louis Pasteur

Voorwoord

De uitspraak over wijn en boeken hiernaast wordt toegeschreven aan Louis Pasteur, bij wie ik vooral aan het pasteuriseren van melk moet denken. Hij is zeker niet de enige die wijn en filosofie met elkaar in verband heeft gebracht. Dit begint al in de oudheid, in mythologische verhalen, bij de tragedieschrijvers en bij de eerste filosofen. Ook de in onze tijd zo geliefde stoïcijnen hadden er zo hun gedachten over.

Gelukkig hoeven we niet tussen wijn en boeken te kiezen, wij kunnen van beide genieten als inspiratiebron voor het filosoferen. *Vinosofie, een proeve van denken en drinken* neemt de wijn dan ook als soepele ingang naar toegankelijke filosofie die de *praxis* betreft. Een boek over drinken en denken, dat wijnliefhebbers en filosofie-geïnteresseerden wil aanspreken en dat af en toe een glimlach hoopt op te roepen. De denkinspanning die filosofie vergt, wordt hopelijk door de ontspanning die wijn brengt mooi in evenwicht gehouden.

Het boek ontstond vanwege een fascinatie voor Dionysos (misschien beter bekend als Bacchus) en een liefde voor wijn. In het kader van een onderzoek voor een filosofische lezing over Dionysos verzamelde ik veel materiaal over het onderwerp. In de loop van de jaren die volgden bedacht ik, geïnspireerd door filosofen, tal van associatieve bruggetjes tussen filosofie en wijn. In dit boek heb ik twintig verschillende ingangen genomen naar deze boeiende cross-over. Vaak had ik daar beelden bij in mijn hoofd, maar om die beelden te veruitwendigen had ik mijn zoon nodig, met wie ik een heel speciaal associatief lijntje heb. Dankzij zijn talent en hulpvaardigheid ontstonden er bij elk hoofdstuk bijzondere illustraties. Ook de

cover is van zijn hand. We zien – in een pastiche van Rafaëls *De school van Athene* – twee godenzonen: Apollo, die het denken symboliseert, en Dionysos, de ‘symboolgod’ van het wijn-drinken. De oude Grieken streefden ernaar om tijdens het drinken een perfect evenwicht te vinden tussen het apollinische (de ratio) en dionysische (de roes). Misschien iets om na te volgen?

Aangezien in de Griekse en Romeinse oudheid wijn de alcoholische drank bij uitstek was, zijn onderwerpen als dronken zijn en maat kunnen houden in dit boek alleen aan wijn gerefereerd. De twintig hoofdstukken kunnen na elkaar, maar ook los van elkaar, in een zelf te bepalen volgorde worden gelezen. Voor de toegankelijkheid is er geen gebruikgemaakt van noten en verwijzingen. Achter in het boek is wel een lijst van geraadpleegde literatuur opgenomen voor lezers die meer willen weten over bepaalde filosofen of onderwerpen. Bij namen van filosofen staan in de teksten waar nodig jaartallen vermeld om hun inzichten in de tijd te kunnen plaatsen.

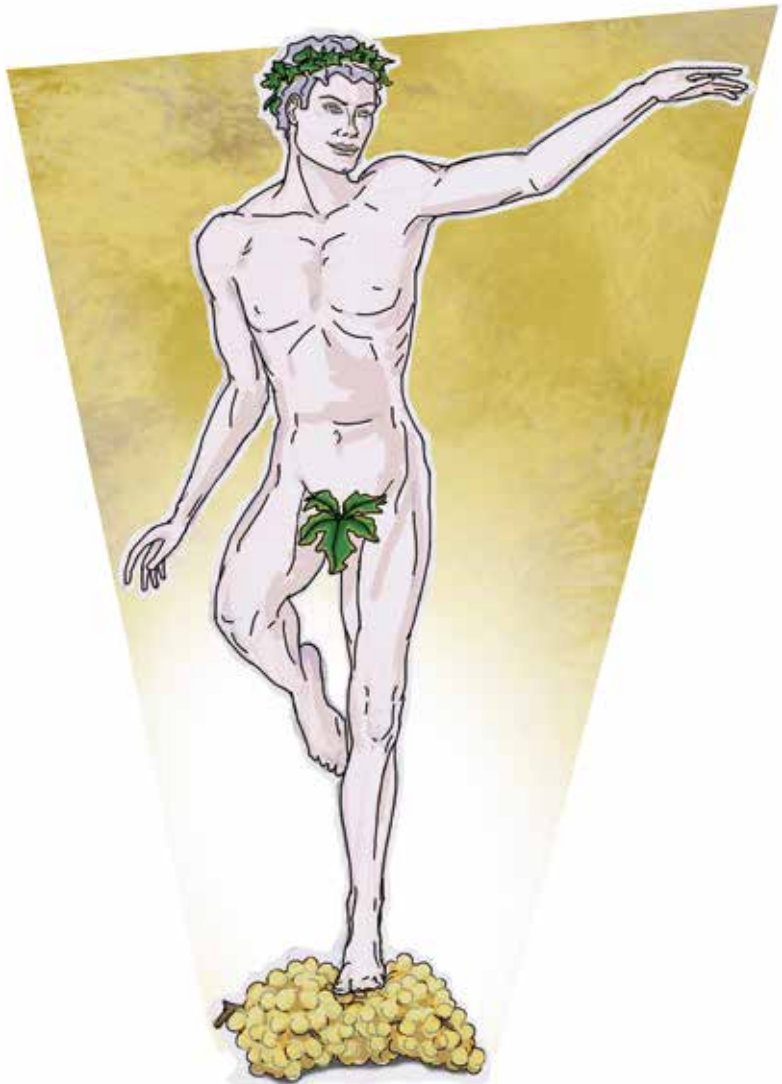
In sommige hoofdstukken komen mythologische verhalen over Dionysos ter sprake. Deze figuur, door Nietzsche bewonderd en door tal van andere filosofen geduid, kennen velen van ons als Bacchus, de wijngod. Hij staat echter voor zoveel meer dan wijn en roes alleen. Al in de Griekse tijd was Bakchos (de razende) één van de bijnamen van Dionysos, maar de Romeinen gaven hem definitief de naam Bacchus. Aangezien in dit boek veel wordt verwezen naar de Griekse tijd en filosofie is hij consequent met de naam Dionysos aangeduid, tenzij er in een vertaling van een citaat Dionysus staat – dus met -us aan het eind.

Tot slot: in de teksten is de mannelijke vorm overheersend: de wijndrinker, de liefhebber, de denker enzovoort. Dit betekent

dat er niet naar hij/zij/hun wordt verwezen om de tekst zo leesbaar mogelijk te houden. Het betekent geenszins dat met de wijndrinker alleen een man wordt bedoeld. Als er één god genderfluïde is en zich niet in hokjes laat stoppen, dan is het wel Dionysos.

Jacqueline Duurland
Haarlem, 2022

Bakermat van druivennat

‘Het behoort tot de grootheid van de Grieken de cultus van Dionysos toegelaten te hebben en een plaats te geven in hun wereld.’ – **Samuel IJsseling**

‘Maar hoe plotseling verandert deze zo duister geschilderde wildernis van onze vermoeide cultuur, wanneer de Dionysische tover haar aanraakt!’ – **Friedrich Nietzsche**

Me geschiedenis van de wijnbouw moet ergens tussen 5000 en 4000 voor Christus begonnen zijn. Die kennis is gebaseerd op opgegraven druivenpitten waaraan wetenschappers kunnen zien of ze aan wilde of gekweekte druiven toebehoorden. De eerste gekweekte wijnstok is de *Vitis vinifera sativa*. Druivenpitten van deze plant zijn gevonden in Georgië en Armenië, bij de bergketen Kaukasus. Hier begint het dus. De geschiedenis van de wijnbouw is overigens niet dezelfde als de geschiedenis van wijn, want al in de tijd van jager-verzamelaars, dus vóór de ontwikkeling van de landbouw, die rond 8000 voor Christus begon, moet er al iets als ‘spontane wijn’ zijn ontstaan. Op de schil van rijpe druiven nestelden zich namelijk gistcellen, die bij een bepaalde temperatuur een spontane gisting veroorzaakten. En dan beperken we ons tot druiven. Al in de oertijd aten onze voorouders van allerlei vruchten die uit de boom waren gevallen en op de grond een fermentatieproces hadden doorgemaakt. Misschien zit het simpelweg in het menselijk DNA om van alcohol en zijn roesje te houden.

‘Sinds ik het gouden akkerland van Lydiërs en Frygiërs verliet, heb ik het hoogland van de Perzen, door de zon geblakerd, vestingen van Baktrië en het gure Medenland bezocht, het rijke Arabië en heel Klein-Azië, dat aan de zilte zee ligt en in volle, mooi ommuurde steden Grieken met barbaren mengt.’ Aan het woord is de wijngod Dionysos in de tragedie *Bakchanten* van Euripides. Zijn verhaal sluit mooi aan op de daadwerkelijke verspreiding van de wijnbouw, die vanuit de Kaukasus onder meer uitwaaierte naar het oosten, tot in Perzië en India, en die via Griekenland verder naar het westen kwam. In de mythische en literaire verhalen over Dionysos geldt hij als de uitvinder van wijn en als de godheid die de wijnstok bij de mensen bracht.

De man die Dionysos’ reis omgekeerd heeft afgelegd, is de Macedonische koning Alexander de Grote. Alexander was als jongeling in de leer geweest bij de filosoof Aristoteles (384-322 v.Chr.) en hij was enorm geïnteresseerd in mythologische verhalen. Deze verhalen zou je als een voorstadium van de filosofie kunnen beschouwen. Zij zoeken immers naar verklaring en betekenis van de vele indrukken die wij als mens ondergaan. Zo las Aristoteles mythen alsof het filosofische teksten waren en zag hij er de primitieve oorsprong van het denken in. ‘Echter, als je serieus de waarheid zoekt,’ schreef hij, ‘kun je je beter wenden tot degenen die redeneren door middel van bewijzen.’ Stap voor stap zou rationaliteit in het proces van begrijpen een steeds belangrijkere rol gaan spelen. Geloven werd verdrongen door weten, al blijven diverse filosofen tot op de dag van vandaag graag gebruikmaken van mythologische verhalen en hun diepere betekenissen om hun denkbeelden kracht bij te zetten.

Dionysos was de lievelingsgod van Olympias, de moeder van Alexander de Grote. Tijdens zijn tocht door Afghanistan, Pakistan en Punjab verwachtte Alexander sporen te vinden van Dionysos’ eigen tochten door deze gebieden, vooral daar waar

klimop groeide, omdat de klimop, evenals de wijnrank, aan Dionysos was gewijd. Toen Alexander en zijn mannen Punjab binnentrokken, een gebied in India tegen de Pakistaanse grens, zagen ze een soort paradijs op aarde, waar bomen begroeid waren met klimop en waar allerlei planten weelderig groeiden, waaronder mirte, het symbool van vruchtbaarheid. De mensen hier noemden hun stad Nysa en Alexander raakte opgetogen door het idee dat dit misschien de plek was waar Dionysos vandaan kwam – de god uit Nysa: Dionysos.

De verwekking en geboorte van Dionysos zijn al even opmerkelijk als zijn impact op de cultuur van de oudheid. In de *Dionysiaka* besteedt de 5de-eeuwse Griekse dichter Nonnos uitgebreid aandacht aan de geschiedenis van de jonge god Dionysos, om te beginnen met diens verwekking. Die is te danken aan een overspelige actie van Zeus, de oppergod in de Griekse mythologie. Zeus had de naam nogal promiscue te zijn, maar we moeten hier ter verdediging aanvoeren dat de goden onsterfelijk waren en dat een huwelijk daardoor wel erg lang kon duren.

Op een mooie dag, toen Zeus de gedaante van een adelaar had aangenomen om laag over te vliegen, raakte hij onder de indruk van de schoonheid van de Thebaanse koningsdochter Semele, die net aan hem aan het offeren was. Hij werd bijzonder opgewonden en nam zich voor haar nog diezelfde avond te schaken. Zeus presenteerde zich eerst aan de maagd als knappe jongeling en veranderde tijdens de liefdesdaad telkens van gedaante, iets wat goden kunnen. Hij was een leeuw en een panter, kronkelde zich om haar heen als een slang en was dan weer een stevige, krachtige jongeman met klimop- en wijnbladeren in zijn haar. Zijn adem had een hemels aroma en zijn mond proefde als nectar. Hij moet echt onweerstaanbaar zijn geweest.